

a české, ale i německé a anglosaské (užitečná by byla i literatura polská). Nejasné však zůstává, proč z této lektury nevyužil aktivně řadu poznatků, na jejichž absenci jsem výše upozornila. Především koncept hagiografického diskurzu byl již uveden i do česky psané literatury a Gerát dokonce cituje jednu studii Zdeňka Uhlíře, který na tom má hlavní zásluhu. Záměrná volba jiného postupu, než k jakému dospělo recentní bádání, je jistě možná, ale bylo by ji třeba důkladně a poučeně odůvodnit.

Je s podivem, že zmínku o legendárním místě narození světice v Bratislavě v knize vůbec nenajdeme. Snad ji autor považoval za příliš „nevědeckou“? Nevíme, argumentaci si bohužel nechal pro sebe. Tento detail mi po přečtení charakterizoval celou recenzovanou knihu. Působí dojmem lehkosti, která ale není výkonem mistrovského zvládnutí odborného stylu, nýbrž plyne z nedořečenosti, prázdných míst v struktuře argumentace, z toho, že příliš mnoho otázek a problémů je jen nadhozeno, ale zůstávají nerozebrané a neuzavřené. Souhrnná charakteristika bude znít, že ambice, přislíbené názvem a formátem, bohužel naplňuje jen zčásti. Přináší zejména ne zcela přehledný popis materiálu obrazového ztvárnění sv. Alžběty Uherské-Durynské v evropském středověkém umění, jež dokládá na mnoha převážně černobílých fotografiích. Dobře ji lze využít, pokud potřebujeme nalézt ilustrace k jednotlivým epizodám z legendy světice. Vědecký přínos spočívá v tom, že ukazuje možné směry podrobnějšího studia některých cyklů, a to jak z hlediska komunikačních možností jednotlivých výtvarných médií, tak také z hlediska intencí jejich objednavatelů. Nemůže se ale stát novým východiskem pro obnovenou ikonologii. Naopak, zdá se potvrzovat zásadní pochybnosti o tom, zda je ikonologická metoda pro studium středověkého výtvarného umění vůbec nosná a plodná.

MILENA BARTLOVÁ

Petr Chelčický: Spisy z Pařížského sborníku, ed. Jaroslav BOUBÍN, Historický ústav AV ČR, Praha 2008
(= Sbíрка pramenů k náboženským dějinám 1)

272 s., ISBN 978-80-7286-124-8

Jako první svazek obnovené ediční řady *Sbířky pramenů k náboženským dějinám* vyšel a slibně ji předznamenal soubor čtrnácti spisů Petra Chelčického z rukopisného sborníku pařížské Národní knihovny sign. Fonds slave 29. Tím, že Jaroslav Boubín dal přednost vydávání děl svérázného myslitele české reformace po jednotlivých rukopisech, vystavil sebe i svého autora tvrdé zkoušce. Sám sobě si uvázal na krk těžké břemeno a Petra Chelčického předložil k četbě bez výběru. Nedělejme si velké iluze, pokud až dosud Chelčický zůstával v dějinné paměti, pak tomu bylo a je především díky trojici jeho stěžejních spisů, jmenovitě *Sieti víry*, *Postile a O trojiem lidu řeč*. Z celkového počtu zhruba padesáti jeho děl byla zatím vydána necelá polovina, přičemž až na výjimky šlo o spisy zapadlé v roztroušených

drobných edicích. Pokud jsem správně porozuměl Boubínovu předsevzetí, pak by zhruba ve dvouletých intervalech měly následovat edice dalších rukopisných sborníků. Editor přiblížil současný stav vydávání Petrova díla ve studii vydané v Českém časopise historickém, v níž rovněž podrobněji vysvětlil svůj záměr.¹

Z pěti souborů, které přetrvaly nepřizeň věků, dostal přednost Pařížský kodex zejména proto, že šest v něm obsažených spisů Petra Chelčického dosud nebylo vydáno a že většina textů se jinde nedochovala. Sto dvacet pět z celkového počtu 282 folií v rukopise zabírají *Řeči besední* Tomáše ze Štítného a volné zpracování jejich závěrečných partií *O sedmi hříších hlavních*. Předpoklad, že se jedná o úpravu Petra Chelčického, editor přejímá se zjevnou opatrností, více však asi pro jeho rozhodnutí vypustit z edice oba spisy vážila skutečnost, že právě *Řeči besední* vyšly poměrně nedávno péčí Milady Nedvědové.² Jelikož se však zpracování v Pařížském rukopisu jinde nedochovalo, bylo by žádoucí ověřit, do jaké míry skutečně šlo o samostatné Petrovo dílo. Pouhým nahlédnutím do uvedené edice je totiž zřejmé, že M. Nedvědová přihlížela k Pařížskému rukopisu jen zcela výjimečně.

Po rámcové prezentaci rukopisu J. Boubín představuje v obšírném úvodu spis po spise, jak je v edicích tohoto typu všeobecným pravidlem. Činí tak s respektem ke svým předchůdcům a s pozoruhodnou, byť v autorově případě očekávanou znalostí složité problematiky. Zbytečných slov v jeho úvodu nalezeme pramálo, vše je přitom výstižně vyloženo a náležitě v poznámkovém aparátu doloženo. Málokoho asi překvapí, že J. Boubín dal před transliterací přednost transkripci. I když první modus má stále svá dílčí oprávnění, nedovedu si představit, že by napomohl lepšímu porozumění Petrových spisů. V tomto ohledu editor vykročil správným směrem a podle mého soudu tím neobyčejně přispěl k lepšímu poznání díla našeho duchovního arcikritika.

Prvním nově vydaným spisem „neštítenské“ části Pařížského sborníku je *Replika proti Rokycanovi*. Třebaže jde o dílo hojně citované a vysoce ceněné, bylo zatím dostupné jen v nevyhovující transliterované edici Karla Černého a v obsáhlém novočeském výtahu, který pro *Čítanku Petra Chelčického* pořídil František Jílík.³ Zjevně i z tohoto důvodu sama datace *Repliky* u jednotlivých autorů kolísá v širokém rozpětí let 1433 až 1450. Boubínovo vrocení do let 1433–1434 zatím sice rovněž není jednoznačné, nelze mu však upřít vysokou pravděpodobnost.

Pro většinu větších i menších děl Pařížského rukopisu je příznačné, že se v tomto jinak záměrně koncipovaném sborníku z druhé poloviny 15. století objevují bez názvu. Z tohoto důvodu editor v některých případech musel revidovat starší představy o konci jednoho spisu a případném začátku spisu dalšího. Příkladně to platí o traktátu *O moci světa*, který byl dlouho považován za součást *Repliky proti Rokycanovi*. Traktát prostřednictvím exegeze 13. kapitoly Pavlova listu k Římanům dobře naznačuje, co měl Chelčický ve svém politickém

1) Jaroslav BOUBÍN, *Dílo Petra Chelčického a současný stav jeho edičního zpřístupnění*, Český časopis historický 102, 2004, s. 273–296.

2) *Tomáš ze Štítného, Řeči besední*, ed. Milada NEDVĚDOVÁ, Praha 1992.

3) Karel ČERNÝ, *Rozpravy Chelčického v rkp. Pařížském*, Listy filologické 25, 1898, s. 259–280, 384–404, 453–478; *Čítanka Petra Chelčického*, edd. Karel Jaroslav OBRÁTIL – František JÍLÍK, Praha 1925.

uvažování na mysli. Další srovnávací výzkum by mohl objasnit jeho spojitost s *Postilou* nebo s pojednáním *O trojiem lidu*. O drobném spisku s působivým názvem *My blázni pro Krista* lze sotva říci více, než co stojí v editorově úvodu. Totéž platí i o několika dalších titulech, které zde jmenovitě neuvádím.

Více mne zaujal další traktát s citací prvního listu apoštola Pavla ke Korintským 1,17 v incipitu, který posloužil jako provizorní název: „*Nebo neposlal mě jest Kristus křtíti, ale kázati*“. V souladu s tím Chelčický doporučil udělovat svátost křtu především těm lidem, kteří svou víru v Boha již upevnili poznáním jeho „slova“. Obdobně Chelčický kritizoval znevažování svátosti oltářní ve spisku *Kterak ne všem za prvotnie církve vokazovali kněžie aneb podávali*. Zvláště ostře tu pokáral tábořské kněze, kteří vozili tělo a krev Páně do války a podávali je všelijakým „*morděřóm, zlodějóm, lichevníkóm*“ a jiným „*marným*“ lidem. Adresně otevřených narážek je s výjimkou *Repliky proti Rokycanovi* ve spisech Pařížského rukopisu jako šafránu, třebaže jinak jsou téměř všechny kriticky zaměřeny proti tábořskému a pražskému duchovenstvu. Nejestřejší protitábořskou kritiku obsahuje traktát *O rozeznávání duchuov pro blud řeč*, tu je však třeba vyčítat z kontextu, což není možné či snadné bez dobré znalosti tehdejších doktrinálních sporů.

Pozorná četba edice poskytuje i jiná překvapivá poučení. Na jedno z nich, zvláště významné, upozorňuje sám editor ve spojitosti s traktátem *O trestání srdce*. Výrazy typu „*nynie*“ neznamenaají podle něho aktuální nebo právě minulý čas, jak se dříve soudilo, nýbrž čas Antikristův nebo šestý věk církve. Dva z vydaných spisů, *Obrana Markoltova a Výklad Devíti kusů zlatých M. Jana Husa*, jsou adaptacemi nebo parafrázemi latinských děl jiných autorů husitského věku. Zatímco *Obranu* tábořského kněze Markolta známe jen ve výtahu, který Mikuláš Biskupec z Pelhřimova pořídil pro *Chronicon Taboritarum*, v druhém případě je možné Petrovu závislost na Husově textu porovnat. S pomocí Daňhelkovy edice Husových *Drobných spisů českých*,⁴ na kterou ovšem editor odkazuje, se můžeme přesvědčit, jak se Petr Chelčický snažil interpretovat toto oblíbené dílko tak, aby vynikla názorová blízkost obou čelných myslitelů české reformace.

Nahlédneme-li do *Rejstříku citovaných a připomínaných míst*, je na první pohled zřejmé, že Petrovou hlavní oporou byly knihy Starého a Nového zákona. Odkazy na ostatní autority jsou nepoměrně vzácnější. Vedle Gratianova Dekretu se Chelčický častěji odvolával na *Confessio Taboritarum* Mikuláše z Pelhřimova a na spisy Jana Husa. Nejvíce nebiblických odkazů se vyskytuje v *Replice proti Rokycanovi*, v níž Petr výslovně citoval i Wyclifovy spisy *De civili dominio* a *De potestate pape*. Odkazy na jiné autority vzbuzují pochybnost, zda Chelčický měl vůbec příležitost jejich díla poznat. V jednom z traktátů se mihne Petr Valdenský (*O moci světa*), valdenskou interpretaci však editor rozpoznal i v dosud přehlíženém traktátu s výkladem 14. kapitoly Pavlova listu Římanům. Tato kritika zformalizovaného křesťanství nepochybně dříve či později upoutá i zájem dalších badatelů.

4) *Mistr Jan Hus, Drobné spisy české*, ed. [Jiří DAÑHELKA], Praha 1985 (= *Magistri Iohannis Hus Opera omnia IV*), s. 543–552.

Bez rozpaků mohu závěrem napsat, že první část Boubínovy široce koncipované edice spisů Petra Chelčického je znamenitým vědeckým počinem, a proto si lze jen přát, aby slibované další svazky v brzké době skutečně vyšly.

FRANTIŠEK ŠMAHEL

Janusz SMOŁUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej za pontyfikatu Piusa II (1458–1464) wobec Czech i krajów sąsiednich. Z dziejów dyplomacji papieskiej w XV wieku*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2008

389 s., ISBN 978-83-7188-116-9

Pro každého historika je radost recenzovat knihu, s jejímž pojetím, argumentací a výsledky v zásadě souhlasí. V mém případě to plně platí o monografii známého polského badatele soustavně se zabývajících působením papežské diplomacie v pozdně středověké střední Evropě. Zatímco v předchozí publikaci věnoval Smołucha pozornost stykům římské kurie a jagellonského Polska se zvláštním zřetelem k silící turecké expanzi na přelomu 15.–16. století,¹ tentokrát postoupil proti toku času a svůj záběr ještě rozšířil, byť osmanské nebezpečí nadále tvoří jednu z hlavních os jeho výkladů. Volba tématu i způsob zpracování přitom neklamně prozrazují autorovu příslušnost ke krakovskému historickému pracovišti a metodologickou inspiraci postupy u nás dobře známého Krzysztofa Baczkowského.² Hlavním cílem Smołuchova díla je představit středoevropské působení papežských diplomatů v čase pontifikátu Pia II. nikoliv ze stanoviska národních států, jak dosud bývalo zvykem, nýbrž prismatem Apoštolské stolice. Autorovo úsilí o překonání tradičních stereotypů tak souzní se snahami současných maďarských i českých badatelů, vědomých si nutnosti nadnárodního pohledu na složitou problematiku,³ přesto ale nezapře polské východisko. Dokládá to mimo jiné poznámka adresovaná západoevropským historikům, všímajícím si v daném kontextu více husitské problematiky než role polského království.⁴

Smołuchovo analytické líčení se odvíjí ve třech rovinách. Základní tvoří správní rámec, postihující strukturu úřadů římské kurie (od papeže přes kardinálský sbor a funkci otevřené i uzavřené konzistoře až k činnosti Apoštolské kanceláře s důrazem na působnost vicekancléře, jeho zástupců i tribunálů, notářů, písařů

1) Janusz SMOŁUCHA, *Papiestwo a Polska w latach 1484–1526. Kontakty dyplomatyczne na tle zagrożenia tureckiego*, Kraków 1999.

2) Z knižních prací uvádím alespoň *Zjazd Wiedeński 1515. Geneza, przebieg i znaczenie*, Warszawa 1975; *Walka Jagiellonów z Maciejem Korwinem o koronę czeską w latach 1471–1479*, Kraków 1980; *Walka o Węgry w latach 1490–1492. Z dziejów rywalizacji habsbursko-jagiellońskiej w basenie środkowego Dunaju*, Kraków 1995; *Dzieje Polski późnośrednio-wiecznej (1370–1506)*, Kraków 1999.

3) Např. András KUBINYI, *Matthias Corvinus. Die Regierung eines Königreiches in Ostmitteleuropa 1458–1490*, Herne 1999. K nejnovějším českým pracím (Petr ČORNEJ – Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české VI. 1437–1526*, Praha – Litomyšl 2007; Antonín KALOUS, *Matyáš Korvín 1443–1490. Uherský a český král*, České Budějovice 2009) nemohl Smołucha pochopitelně přihlédnout.

4) Příznačná je i pochvalná zmínka o polském historikovi Ignacy Zarębskem, který roku 1939 v knize o stycích Eney Silvia s Poláky dokazoval, že Polsko v polovině 15. století nebylo kulturní pustinou (s. 9).